

УДК 37.091.31:376-053.8
DOI: 10.24919/2313-2094.5/37.102638

Алла РЕВТЬ
orcid.org/0000-0002-8006-6186

ОСВІТНІ ОРІЄНТАЦІЇ ДОРΟΣЛИХ ЛЮДЕЙ

У статті розкрито зміст освіти дорослих людей в Україні, зроблено аналіз освітніх орієнтацій та освітніх потреб у світлі сучасних реалій. Акцентовано увагу на створенні умов для реалізації освітніх потреб дорослого в умовах розвитку ринкової економіки, науки, культури та соціальної сфери. Охарактеризовано тенденції розвитку освіти дорослих та освітніх орієнтацій дорослої людини, вироблення адекватних стратегій розвитку освіти дорослих, спрямованих на збереження інтелектуального й культурного потенціалу країни, що на сучасному етапі розвитку цивілізації відіграє особливу роль.

Ключові слова: освіта дорослих, освітні потреби, освітні орієнтації, неперервна освіта, андрагогіка.

Алла РЕВТЬ

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ ВЗРОСЛЫХ ЛЮДЕЙ

В статье раскрыто содержание образования взрослых людей в Украине, сделан анализ образовательных ориентаций и образовательных потребностей в свете современных реалий. Акцентировано внимание на создании условий для реализации образовательных потребностей взрослого населения в условиях развития рыночной экономики, науки, культуры и социальной сферы. Охарактеризованы тенденции развития образования взрослых и образовательных ориентаций взрослого человека, выработки адекватных стратегий развития образования взрослых, направленных на сохранение интеллектуального и культурного потенциала страны, что на современном этапе развития цивилизации играет особую роль.

Ключевые слова: образование взрослых, образовательные потребности, образовательные ориентации, непрерывное образование, андрагогика.

Постановка проблеми. Неперервна освіта в Україні набуває виняткового значення в умовах ринкових відносин, своєрідної політичної, економічної та соціокультурної ситуації, за якої гнучкість і мобільність

© Ревть Алла, 2017

стають як соціальною, так і особистісною проблемою, і безпосередньо відбиваються на сфері освіти, особливо стосовно освіти дорослих. Вагомого значення набувають соціально-практичні і науково-прикладні підходи до освіти дорослих, спрямовані на гуманізацію, переорієнтацію потреб держави на освітні потреби кожної людини, включення освітнього процесу до контексту соціального і виробничого життя людини, її особистісного розвитку. Запровадження національних стандартів, національні реформи, стратегії та концепції розвитку освіти дорослих пов'язані передусім з проблемами переходу до ринкової економіки, забезпеченням якості системи управління освітою, запровадженням прозорих показників ефективної освіти протягом життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні теоретичні і практичні завдання розвитку освіти дорослих у нашій країні (філософські аспекти, проблематика педагогічної майстерності, проблема розробки Концепції освіти дорослих, підготовка державних службовців, аналіз вітчизняних тижнів освіти дорослих, проблеми еколого-етичної парадигми в освіті дорослих і досвід скандинавських країн) у контексті чинної системи неперервної освіти висвітлюються в дослідженнях С. Архипової, І. Зязюна, С. Болтівця, В. Лугового, Л. Лук'янової, Г. Філіпчука та ін. Висвітлення актуальних питань щодо проблем освіти і навчання дорослої людини ми знаходимо і у працях науковців-дослідників, серед яких: О. Аніщенко, С. Гончаренко, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, В. Олійник, О. Сухомлинська.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. У сучасних реаліях особливої гостроти набуває проблема професійної мобільності людини. Освіта повинна враховувати сучасні ринкові вимоги, але не підкорятися ринку, оскільки насамперед освіта має бути зорієнтована на процес формування особистості в усій повноті інтелектуального, культурного та соціального розвитку людини. При цьому особливого значення набувають знання та розуміння процесів розвитку і функціонування сучасних систем освіти в країнах світу.

Метою статті є характеристика тенденцій розвитку освіти дорослих в Україні, висвітлення змісту неперервної освіти, визначення освітніх орієнтацій та освітніх потреб дорослої людини у світлі сучасних соціально-економічних і політичних реалій.

Виклад основного матеріалу. Освіта дорослих забезпечує безпосередній процес розвитку особистості, визначає шляхи реалізації й оновлення цього процесу, передбачає всебічний прогрес розвитку особистості у період її самостійного життя шляхом поступового збагачення попередньо набутих знань і вмінь.

За визначенням Світлани Архипової, освіта дорослих – це підсистема загальної системи неперервної освіти, її відносно відокремлений підрозділ, основним завданням якого є сприяння всебічному розвитку людини в період її самостійного життя [1, с. 21].

У цьому розумінні освіта дорослого населення є тим соціальним інститутом, який забезпечує збагачення та примноження творчого потенціалу особистості.

У повсякденному житті доросла людина стикається із різноманітними проблемами та змушена приймати рішення щодо їх подолання. Проте вона не завжди усвідомлює своєї відповідальності за те, що відбувається у соціумі, може стверджувати, що особисто від неї нічого не залежить, але будь-яку позицію особистості визначає реальність.

Зумовленість соціально значущої поведінки дорослої людини в галузі освіти – основа розробки цілої низки заходів, спрямованих на формування її потреби в знаннях. Ця система, з одного боку, повинна спиратись на аналіз зв'язку освіти з різними аспектами суспільного життя, з іншого – на статус і соціальні ролі дорослого, його ставлення до самого себе, освіти, навколишнього світу.

Ставлення дорослого до освіти визначається не лише зміною його статусу, але й глибиною усвідомлення тих змін, що відбулися в його соціальному становищі [7, с. 254].

Система освіти дорослих покликана допомогти кожному оволодіти не лише знаннями, але й здібністю приймати та сприймати нову інформацію, брати участь у нових видах діяльності. Знання, вміння та навички стають головною умовою економічного і соціального розвитку особистості та суспільства загалом. Але водночас стрімкі темпи науково-технічного прогресу швидко знецінюють ці знання, тому здібність до навчання стає ще більш важливою.

Таким чином, освіта дорослих повинна бути зорієнтована на розвиток тих елементів, які визначають компетентність людини у різних сферах життєдіяльності.

Розвиток суспільства передбачає необхідність усунення розриву між підготовкою, яку отримали дипломовані робітники, та новими вимогами, які пред'являє до них розвиток ринкової економіки, науки, культури та соціальної сфери.

Трудова діяльність людини є першою соціальною роллю, пов'язаною зі зміною провідного виду діяльності, яка зумовлює зміни в психологічних особливостях особистості на даній стадії її розвитку. Формування нового ставлення до навколишнього світу і свого «Я» визначається розвитком реальних процесів, специфікою діяльності, мірою залучення людини до життя і рівнем її активності. Цим зумовлене усвідомлення кола нових обов'язків, перебудова та переосмислення власного досвіду.

Тому сучасна освіта повинна включати такі характеристики, як неперервність, фундаментальність, цілісність. Реалізація нової парадигми «навчання через все життя», запропонованої ЮНЕСКО, розвиток інформаційних технологій, становлення глобального інформаційно-педагогічного простору передбачають постійне внесення змін до змісту і технології освіти [5, с. 48].

У навчанні дорослих людей важливо враховувати їхні особливості, зокрема наявність сформованого роками життєвого досвіду. Зокрема, слід брати до уваги такі особливості дорослих у процесі навчання: наявність потреби в освіті, власної мотивації до навчання, яка є детермінованою процесом навчання професійними, соціальними, побутовими і тимчасовими чинниками; наявність певних навчальних стереотипів унаслідок попереднього досвіду, які можуть сприяти чи заважати новому навчанню [4, с. 221]. Крім того, доросла людина має усталені ментальні моделі, позитивний для неї досвід соціальної поведінки, професійної діяльності і т.д. Однак цей досвід застаріває, індивідуальні ментальні моделі входять у суперечність із загальними (корпоративними) цілями, навичками і вимогами, що обумовлює труднощі в навчанні дорослої людини, коли необхідно не тільки «прищеплення» чогось нового, але і відмова від старого, такого, що не є актуальним.

Потреба в освіті – наслідок розвитку базових потреб людини, які необхідно розглядати як єдину систему, всі елементи якої перебувають у відносинах взаємозв'язку і взаємовпливу. Таке розуміння розкриває шляхи та методи формування і реалізації потреби дорослої людини в освіті. Тільки здійснюючи вплив на всю систему потреб дорослого, можна збуджувати його потребу в освіті. Проте потреба в освіті має і відносно автономний характер. Вона є необхідним компонентом будь-якого виду діяльності дорослої людини та найближчою до пізнавальної потреби. Широкий спектр стосунків, в які включається людина з початком трудової діяльності, – основа для оцінки та осмислення необхідності освіти, її корисності, цінності.

У сучасному світі особливо гостро усвідомлюється відсутність готових відповідей на питання та проблеми, що хвилюють людину. Дорослій людині доводиться самій здійснювати пошук ефективних шляхів подолання життєво важливих проблем, вступаючи у взаємодію з тими освітніми та інформаційними джерелами, які видаються їй найбільш надійними та стабільними.

Вивчення освітніх потреб і орієнтацій дорослих свідчить про високу зацікавленість у нових знаннях, що сприяють збереженню здоров'я людини, вихованню, навчанню та розвитку дітей, ефективному спілкуванню з іншими людьми, самореалізації у професійній сфері.

Вперше (1833) таке поняття, як «андрагогіка», у своїх працях використав німецький історик освіти Олександр Капп для позначення науки, яка займається проблемами освіти дорослих.

Андрогогіка розглядає освіту в контексті життєвого досвіду людини. «Життєвими університетами» стають не лише навчальні заклади, аудиторії і бібліотеки, а й колеги, друзі, діти, засоби масової інформації. Якщо дитина беззаперечно приймає здобуті нею знання, відчуючи досвід того, хто навчає, то доросла людина піддає знання певному аналізу й осмисленню. Інформація, яку отримує дорослий, проходить внутрішню корекцію і відбір [6, с. 98].

Критерієм такого відбору найчастіше виступає власний життєвий та професійний досвід людини, її потреби, мотиви отримання нових знань, динамічна зміна світу з його глобальними проблемами; наявність у дорослої людини цілісної несуперечливої позиції, яка має інерційний характер.

Певна «вибірковість» інтересів і освітніх замовлень дорослих не знижують значущості соціокультурного змісту освіти. Доросла людина розв'язує власні життєві проблеми за рахунок інтегрального змісту, залучається до роздумів над глобальними питаннями, пов'язаними з визначенням для себе сенсу життя, свого місця в соціумі.

Для досягнення ефективності навчання дорослої людини андрагогам рекомендується дотримуватися певних правил [1, с. 112]:

- 1) допомагати тим, хто навчає, виявляти освітні потреби дорослого, використовувати вже набутий досвід і здобуті знання для їх подальшого використання у практиці;
- 2) виявляти толерантність до можливих недоліків дорослих;
- 3) навчати слухачів ефективних технологій навчання і самонавчання, які допоможуть їм сформуванню необхідних вміння і навички як практичного, так і теоретичного характеру;
- 4) використовувати методи та засоби навчання, які посилюють відчуття власної гідності, потрібності, розвивають інші людські якості;
- 5) створювати на заняттях комфортну психологічну атмосферу, що сприятиме навчанню дорослої людини.

Про **ефективність** процесу навчання дорослої людини будуть свідчити такі фактори:

- 1) створення у процесі навчання умов для ціннісного самовизначення і узгодження цінностей суб'єктів освітнього процесу;
- 2) виявлення та усвідомлення у процесі навчання цінностей понять «розвиток», «активність» як фактора в позитивній самореалізації особистості;
- 3) оволодіння у процесі навчання умінням створювати проекти (програми) своєї професійної, освітньої діяльності, життєдіяльності загалом;

4) сформованість у процесі навчання рівня комунікативної культури, достатнього для забезпечення можливості позитивної міжсуб'єктної взаємодії та ін. [5, с. 124].

Доросла людина тою чи іншою мірою включена в інформаційний процес за допомогою засобів масової інформації, преси, інтернету, безпосереднього спілкування. Суб'єктом освітньої діяльності вона стає тоді, коли усвідомлює необхідність у поповненні та здобутті знань. Ця потреба може бути пов'язана з необхідністю підвищення кваліфікації, перекваліфікацією, творчими пошуками, прагненням розібратися у реаліях життя соціуму, з інтересом до питань виховання дітей, власного здоров'я тощо.

Розвиток освіти дорослих допомагає створювати умови для формування гнучких освітніх траєкторій і можливість доступу до якісної освіти, забезпечує широкий вибір освітніх послуг, що відповідають динамічному розвитку потреб особистості, суспільства, економіки.

Зростаючі пізнавально-інформаційні запити різних верств населення неможливо задовольнити повною мірою в рамках чинних форм традиційної освіти. Привертає увагу проблема невідповідності усталеної системи освіти новим потребам суспільства й людини. Це породжує необхідність нового підходу до організації освітньої діяльності дорослих – навчання повинне відповідати інтересам і можливостям громадян, органічно вписуватися в їхній спосіб життя, враховувати специфіку запитів того чи іншого контингенту.

Для забезпечення гнучкості та мобільності змісту освіти дорослих її організаційні форми повинні передбачати механізм можливості коригування навчальних планів і програм, урахування запитів, інтересів тих, хто навчається, сучасних наукових знань, що постійно змінюються, та змін соціально-економічної і політичної ситуації в суспільстві [7, с. 203]. Основним завданням є надання допомоги дорослому, що навчається, у виявленні, систематизації, формалізації особистого досвіду, коригування та поповнення знань. У цьому випадку відбувається зміна пріоритетності **методів навчання**. Навчання дорослих замість лекційних переважно передбачає практичні заняття, часто експериментального характеру, дискусії, ділові ігри, кейси, розв'язання конкретних виробничих завдань і проблем. Крім того, змінюється підхід до отримання теоретичних знань. На перше місце виходять дисципліни, що містять інтегрований матеріал декількох галузей знань.

Система освіти дорослих, яка включає інтегративний зміст, буде більш стійкою до постійних життєвих змін.

Освіта впродовж життя покликана підвищувати рівень загальних знань та повинна внести вклад у подальшу демократизацію суспільства, а також сприяти посиленню позиції людини на ринку праці.

Освіта дорослих допомагає особистості адаптуватися до нових умов, має випереджальний характер, виконує розвивальну функцію в підготовці особистості не лише до подолання змін у соціально-професійній діяльності, але й в існуванні загалом. В епоху глобальних перетворень освіта дорослих повинна стати одним із центрів соціального регулювання здатності людини стверджувати свої права і відстоювати свої інтереси відповідно до змін, що відбуваються у суспільстві.

Висновки. Отже, можна стверджувати, що існує необхідність розв'язання актуальних завдань, поставлених сьогодні перед освітою дорослих, що неможливо без усвідомлення провідних тенденцій дослідження у цій сфері, адекватного і зацікавленого ставлення до цієї галузі громадськості, фахівців та, що важливо, представників різних державних установ і громадських організацій, рухів, налагодження між ними конструктивної співпраці. Це буде передумовою формування у суспільній свідомості відповідного ставлення до освіти дорослих, яка натепер є необхідною засадою розвитку сучасного суспільства та демократичних суспільних відносин між державою і громадянами.

Перспективи подальших досліджень. На нинішньому етапі історичного розвитку нашої країни важливо критично переосмислити історико-педагогічний досвід освіти дорослих, напрацьований у нашій країні та в інших країнах світу для формування державної політики зайнятості населення, розробки нової стратегії розвитку освіти дорослих як соціального інституту, його правової основи, соціальних, економічних і фінансових механізмів розвитку дорослих, визначення ролі та функцій регіонів і місцевих організацій, органів освіти, центрів служби зайнятості і соціального захисту населення.

Література

1. Архипова С.П. Соціально-педагогічні аспекти освіти різних категорій дорослих : монографія / С.П. Архипова. – Черкаси : ФОП Пономаренко Р.В., 2013. – 354 с.
2. Каленюк І.С. Проблема розвитку освіти в Україні в умовах сучасної глобалізації / І.С. Каленюк // Вища освіта України. – 2006. – Т. 3. – С. 366–371. – Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору».
3. Ковальчук Л.О. Система освіти зарубіжних країн : навчальний посібник / Л.О. Ковальчук, О.Б. Ковальчук. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 136 с.
4. Лук'янова Л. Специфіка освіти дорослих у сучасному суспільстві / Л. Лук'янова // Професійна освіта: ціннісні орієнтири сучасності : зб. наук. пр. / за заг. ред. І.А. Зязюна. – К. ; Х., 2009. – С. 221–229.

5. Матюшкина М.Д. Основные характеристики образования взрослых / М.Д. Матюшкина // Андрагогика : материалы к глоссарию. – Вып. 1 / науч. ред. С.Г. Вершловского и др. – СПб. : СПбАППО, 2004.

6. Митина А.М. Дополнительное образование взрослых за рубежом: концептуальное становление и развитие / А.М. Митина. – М. : Наука, 2004. – 304 с.

7. Преснер Р. Специфіка навчання іноземних мов дорослих / Руслана Преснер // Людинознавчі студії. Серія: Педагогіка. – Дрогобич : Вимір, 2015. – Випуск 31. – С. 251–259.

8. Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія / Л.Є. Сігаєва ; за ред. С.О. Сисоєвої. – К. : ЕКМО, 2010. – 419 с.

References

1. Arkhylova S.P. Sotsialno-pedahohichni aspekty osvity riznykh katehorii doroslykh : monohrafiia (*Social and pedagogical aspects of education of various categories of adults: monograph*), Cherkasy, 2013, 354 p. [in Ukrainian]

2. Kaleniuk I.S. Problema rozvytku osvity v Ukraini v umovakh suchasnoi hlobalizatsii (*The problem of education in Ukraine in today's globalization*), Topical Issue «Higher Education in the context of Ukraine's integration into the European educational space», Higher education Ukraine, Vyp. 3, pp. 366–371. [in Ukrainian]

3. Kovalchuk L.O. Systema osvity zarubizhnykh krain (*The education system abroad*), Lviv, 2003, 136 p. [in Ukrainian]

4. Lukianova L., Ziaziun I.A. (Ed.), Spetsyfika osvity doroslykh u suchasnomu suspilstvi (*The specifics of adult education in society*), Vocational education: value orientations of today: a collection of research papers, Kyiv; Kharkiv, pp. 221–229. [in Ukrainian]

5. Matyushkina M.D. Osnovnye kharakteristiki obrazovaniya vzroslykh (*Main characteristics of Education Adults*), Andragogika: materialy k glossariyu, Sankt Peterburg, Vyp. 1, 2004. [in Russian]

6. Mitina A.M. Dopolnitelnoe obrazovanie vzroslykh za rubezhom: kontseptualnoe stanovlenie i razvitie (*Additional adult education abroad: Conceptual formation and development*), Moskva, 2004, 304 p. [in Russian]

7. Presner R. Spetsyfika navchannia inozemnykh mov doroslykh (*Specificity adults learning foreign languages*), Liudynoznavchi studii, Seriia «Pedahohika», 2015, Vyp. 31, pp. 251–259. [in Ukrainian]

8. Sigaieva L.Ye., Sysoieva S. (Ed.), Rozvytok osvity doroslykh v Ukraini (druga polovyna XX – pochatok XXI st.) (*The development of adult education in Ukraine (second half of XX – beginning of XXI century)*), Kyiv, 419 p. [in Ukrainian]

Одержано 24.02.2017